

Віталій Соловей

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ
НА ПОДІЛЛІ В 1941—1944 рр.
(За матеріалами місцевої преси)

Простежено соціально-економічне та культурно-освітнє життя Поділля за публікаціями подільської легальної україномовної преси періоду німецької окупації. Особливу увагу звернено на діяльність вищої і середньої школи, культурний та економічний розвиток краю.

Ключові слова: легальна преса, «Подільчанин», «Український голос», «Вінницькі вісті», «Дунаєвецькі вісті», пропагандистська політика, біржа праці, паспортне бюро.

Прослежена соціально-економічна та культурно-освітня життя Подолья по публикациям подольской легальной украиноязычной прессы периода немецкой оккупации. Особое внимание обращено на деятельность высшей и средней школы, культурное и экономическое развитие края.

Ключевые слова: легальная пресса, «Подольчанин», «Український голос», «Вінницькі вісті», «Дунаєвецькі вісті», пропагандистская політика, биржа труда, паспортное бюро.

The peculiarities of socio-economic, cultural and educational life of Podillia on the basis of the publications of the legal Podillia Ukrainian-language press during the German occupation has been studied. Especial attention has been paid to the activities of the higher and secondary schools, cultural and economic development of the region.

Key words: legal press, «Podolianyn», «Ukrainskyi holos», «Vinnytski visti», «Dunaievetski visti», propagandist policy, labor exchange, passport bureau.

Німецький окупаційний режим 1941—1944 рр. ще потребує глибокого осмислення, і тут на допомогу може прийти такий важливий вид джерел, як окупаційна преса, котра, крім плакатів і листівок, залишалася інструментом пропаганди номер один. У першу чергу тому, що дозволяла по-різному впливати на населення регіону, тим самим формуючи громадську думку і стаючи чинником організації культурного життя.

Серед істориків, що досліджували таке джерело, як преса, варто виокремити К. Курилишина [29], М. Михайлюк [31], Д. Титаренка [70], В. Яременко [84], адже у їхніх працях проаналізовано

суспільно-політичні умови появи, специфіку та зміст періодичних видань окупаційного періоду.

Метою статті є аналіз соціально-економічного та культурно-освітнього життя за матеріалами подільської україномовної преси окупаційного періоду: «Подільський» (Кам'янець-Подільський, 1941—1944; Орган Міської Управи, Орган Кам'янець-Подільського окружного комісаріату); «Український голос» (Проскурів*, 1941—1944; Орган Окружної Управи та Управи міста); «Вінницькі вісті» (Вінниця, 1941—1944); «Дунаєвецькі вісті», згодом — «Урядові Дунаєвецькі вісті» (Дунаївці, 1941—1944; Орган Окружної Управи).

Від липня 1941 р. у складі групи німецьких армій «Південь», що вела бойові дії на теренах України, було сформовано шість рот пропаганди з індексом U (Україна) [84, с. 10]; пізніше зі створенням цивільної адміністрації з'явився відділ преси і пропаганди німецького міністерства східних окупованих територій, до обов'язків якого входило поширення різних пропагандистських матеріалів, контроль за роботою політичного відділу Рейхскомісаріату «Україна» [31, с. 14]. Нацисти ще в 1930-х рр. випробували тип преси, який ефективно впливав на формування потрібних суспільних настроїв. Наприклад, Й. Геббельс відзначав, що метою друкованих органів було перш за все «заохочення, одухотворення, спонукання до дій», а не інформування. 18 лютого 1942 р. Е. Кох видав інструкцію, за якою українська преса була покликана в першу чергу пояснювати, що німецька влада вбачає своє завдання у «лікуванні ран, заподіяних більшовизмом Україні» [83, с. 277, 281]. Для цього працювали спеціально підготовлені пропагандисти, які мали налагодити випуск періодичних видань, попередньо формуючи негативне ставлення до радянського режиму й виховання лояльності до « нової влади» [31, с. 14]. Загалом, на думку В. Яременко, на території Рейхскомісаріату «Україна» в різний час виходило понад 120 одиниць газет та журналів [83, с. 283—284].

Нагадаємо, що більша частина території Поділля входила до Генерального комісаріату «Волинь—Поділля» (центр — Рівне), який охоплював території довоєнних Рівненської, Луцької та Кам'янець-Подільської областей, а також південних частин Пінської і

---

* Тепер — м. Хмельницький.

Брестської областей Білорусі. Інший регіон Поділля — південна та центральна частини Вінницької області, був включений до Генерального комісаріату «Житомир» із Житомирською та південною частиною Поліської області Білорусі.

На окупованих територіях було запроваджено комендантську годину, тож у нічну пору доби не дозволялося знаходитися на вулиці. Наприклад, у Проскуріві перебувати після 21-ї години без відповідних документів суворо заборонялося [44]. Жителям м. Дунаївці дозволялося перебувати на годину довше, до 22-ї [66]. Від населення німецька влада вимагала повної покори. Не можна було зберігати зброю, боеприпаси, а головне — підтримувати зв'язок з радянськими партизанами, за що слідувало негайне покарання (розстріл). Наприклад, в «Українському голосі» за 16 листопада 1941 р. було оприлюднено оголошення: «За повідомлення, що доведуть до арешту парашутистів, партизанів та інших саботажників, відтепер сплачуватимуть премії до 1000 крб. На бажання, премія в цілості або частиною може бути замінена на товари, потрібні до життєвих потреб. Кожний може вважати, що його ім'я затримають у найпевнішій таємниці» [18]. Зрозуміло, що така сума й умови викриття ворогів для населення були досить привабливими, на це і розраховували окупанти.

Працевдатне населення використовувалося для будівництва та ремонту доріг. За ухилення від праці особа підлягала штрафу на суму 100 крб [37]. У зв'язку із руйнацією більшості млинів на території Кам'янець-Подільської області (було близько 700) на населення покладалося завдання за три місяці відремонтувати 12 державних і 40 громадських млинів, які згодом укомплектувалися відповідним штатом фахівців і робітників [59]. Заготівля зернових також лягла важким тягарем на працююче населення: до кінця жовтня 1941 р. подолянам потрібно було виконати весь хлібозаготівельний план по всіх культурах (пшениці, житі, ячменю) [60]. Заохочувалася і праця школярів, які у літній період також активно збирали урожай: «15 учнів загірбали ячмінь, пшеницю, качали покоси, 22 учні допомагали микати горох, зносити снопи, 11 учнів подавали на фури снопи...» [77]. Організація роботи школярів покладалася на вчителів.

В умовах жорсткої політики та використання робочої сили 5 жовтня 1941 р. у газеті «Український голос» було опублікова-

но «Розпорядження про регулювання умов праці і платні». Розмір заробітної плати встановлювався на шість робочих груп з такою погодинною оплатою: 1) практиканти — 0,45 крб; 2) некваліфіковані робітники — 0,7 крб; 3) кваліфіковані робітники — 0,7 крб; 4) ремісники — 0,9 крб; 5) помічники майстрів — 1,2 крб; 6) майстри — 1,5 крб. Службовці були поділені на п'ять груп з такою місячною оплатою: 1) писарі, канцеляристи, прикажчики, креслярі — 130—220 крб; 2) бухгалтери, касири, кореспонденти, керівники малих торговельних підприємств — 220—350 крб; 3) керівники будівництва, фабричні інженери, конструктори — 280—450 крб; 4) технічні та торговельні урядовці, що виконували самостійну та відповідальну роботу і мали вищу освіту, — 400—600 крб; 5) керівники середніх і великих підприємств — до 800 крб. Євреї та жінки отримували 80% визначеної зарплати. Виходити за встановлені рамки категорично заборонялося. На порушників чекало суворе покарання «згідно існуючих законів» [67].

Для залучення великої кількості людей на роботу до Німеччини в газетах розпочалася широкомасштабна кампанія. Окупанти обіцяли безкоштовне житло та харчування, змальовували райське життя в німецьких містах. «Велика Німеччина дає вам заробіток, теплий притулок і регулярне достатнє харчування» — ось такий заголовок вміщено у проскурівській газеті за 18 січня 1942 р. Далі читаємо: «Кожен достане там роботу, за яку, крім безплатного мешкання і харчування, одержуватимете заробітну плату від 40 до 80 пфенігів (від 4 до 8 крб)» [17]. Спочатку такі акції відправлення населення до Німеччини мали добровільний характер, а пізніше стали примусовими: часто на людей влаштовували облави, ловили їх на вулиці, під час сільськогосподарських робіт тощо.

Для регулювання і контролю за трудовим ресурсом краю створювалися спеціальні біржі праці, на яких потрібно було зареєструватися кожному безробітному, за невиконання наказу порушники мали платити штраф [68]. Біржа праці почала діяти 6 жовтня 1941 р. в Проскурові. В газеті вміщено оголошення про те, що безробітне населення міста повинно з'явитися за вказаною адресою, незалежно від освіти, статі (чоловіки та жінки віком до 50 років) [43].

З метою контролю над міським населенням та знищення «паразитичних елементів» почало свою роботу паспортне бюро, яке

видавало мешканцям нові паспорти. Наявність нового паспорта пришвидшувала порядок видання документів на право проживання у місті [63]. Дуже часто біржа праці й паспортне бюро тісно співпрацювали і надавали один одному важливу інформацію щодо мешканців Проскурова, що дозволяло вести облік усіх працездатних осіб. Схожа ситуація була у Вінниці, де постановою № 19 міської управи жителям міста заборонялося самовільно заселяти житлові площі. Для вільного проживання вимагався спеціальний письмовий дозвіл міської управи [54].

При Вінницькій міській управі в липні 1941 р. почало функціонувати нотаріальне бюро, яке надавало допомогу у складанні договорів купівлі-продажу рухомого і нерухомого майна, оренди, заповіту [40], очевидно, для ще кращого контролю за населенням. Від 11 листопада 1941 р. у Кам'янці-Подільському розпочала роботу ощадна каса, яка приймала вклади фізичних і юридичних осіб [55].

Одразу після приходу окупаційної влади в Кам'янці-Подільському було встановлено порядок оподаткування населення, що включав вісім пунктів, кожен з яких зобов'язував вносити певну суму за право займатися конкретним видом діяльності. Наприклад, згідно з першим пунктом, особа, що займалася кустарно-ремісничими промислами, змушена була платити податок: ремісник нижчої кваліфікації платив 65 крб, середньої — 200 крб, вищої — 400 крб. Окрім того, платили за заняття торговці, промисловці і навіть ті, хто утримував удома домашніх тварин (за одну кішку — 5 крб; за одну собаку — 15 крб). Особливо показовим є «Податок з будівель...», згідно з яким власник за користування будинком і землею повинен був сплачувати: а) податок з будівель — 0,5% страхової оцінки; б) земельну ренту з незабудованої землі (дворів, городів, садів) — 14 коп. з м² [53].

Окрім усіх інших видів податків, на населення накладався і натуральний податок, за яким селяни змушені були здавати м'ясо, свиней, птицю, велику рогату худобу, молоко, яйця тощо. Виконувала справно свою роботу й україномовна преса, яка пропагувала податкову політику німців, друкуючи оголошення про форми здавання продукції. Так, для поповнення постачання німецької армії з липня 1942 р. Генеральним комісаріатом «Волинь—Поділля» було видано наказ про м'ясозаготівлю. Згідно з ним кожне господарство

(колективні та індивідуальні) повинне було здати на спеціальні бази по «32 кг м'яса живою вагою, 30 кг рогатою худобою та 2 кг свинини» [36].

На території Рейхскомісаріату «Україна» для подолян було встановлено свою цінову систему. Так, в «Українському голосі» вміщена стаття (жовтень 1941 р.), де прописано ціни на продукти першої необхідності: за 1 кг пшеничного борошна — 1,80 крб, за 1 кг житнього борошна — 1 крб, за 1 кг гречаних круп — 2,20—3,80, за 1 кг макаронів — 4—7 крб, за 1 л молока — 1,50 крб, за 1 кг масла — 24—26 крб, за 1 кг сиру — 3 крб, за 1 кг меду — до 26 крб, яйця (штука) — 0,50 крб, за 1 кг солі — 0,50 крб, за 1 кг риби — 4—7,50 крб, за 1 кг яловичини — 5—8 крб, за 1 кг свинини — 8—10 крб, за 1 кг сала — 15—20 крб, за 1 кг ковбаси — 16—20 крб, за 1 кг курятини — 5 крб, за 1 л пива — 4 крб, за 1 л нафти — 1 крб, за 1 коробку сірників — 0,05 крб, за 1 кг мила — 3—5 крб. Встановлювалися ціни на харчування в їдальнях та за інші послуги (стрижка, прання, гоління, ремонт взуття). Останній параграф цього наказу містив застереження: «Хто не буде додержувати параграфів цього розпорядження або їх обійде, рівно як і той, хто буде платити вищі ціни від означених, буде суворо покараний, згідно з існуючими законами» [65]. Проте відбувалися часті порушення цінових правил. Наприклад, орендарі буфетів продавали за підвищеними цінами м'ясні та інші продукти, крім того, часто траплялися випадки продажу самогону [82].

Економіка краю також не залишилася поза увагою німецької адміністрації. Влада звертала увагу насамперед на ті галузі, які були потрібні для фронту та власних потреб. Так, було наказано створити дев'ять окружних споживчих спілок, де мали функціонувати торговельні бази [38], відбудовано Кам'янецький механічний завод «Мотор», який почав приймати замовлення на ремонти млинів, турбін, двигунів та сільськогосподарського інвентарю [23]. Відновила свою роботу Проскурівська трикотажна фабрика ткацьких і мотузяних виробів. Підприємство займалося виробництвом білизни, хусток та упряжі. За фінансовими даними, на 18 жовтня 1941 р. підприємство реалізувало продукції на 84 467 крб, що свідчило про попит на неї. Пізніше німецька влада наказала виробляти ще й мішковину [47]. Окрім фабрик, у Проскуріві почали відбудо-

увати машинобудівний завод, який відразу паралельно працював, займаючись ремонтом двигунів, виробленням деталей до сільсько-господарських машин, ремонтом млинів тощо. Було також заплановано випуск січкарень, плугів, борін, лопат [35]. Добре розвивався і деревообробний комбінат з виготовлення меблів, дощок, бочкової тари [76]. У Вінниці було відкрито майстерню з виробництва різних токарних і фрезерувальних деталей (валів, шестерень, підшипників, кілець) [64].

Зміни відбулися і в сфері торгівлі. Спочатку ярмаркові дні на базарах Проскурова були встановлені у середу та неділю. «Хто в інші дні продаватиме різні харчеві продукти, буде поштрафований, а продукти його відібрані» [61] — таке попередження надрукували в газеті. Проте ярмарки двічі на тиждень відбувалися недовго, уже з квітня 1942 р. владою було оголошено наказ про їх проведення лише в неділю [85]. У Вінниці робота базару також обмежувалася тільки недільними днями [58].

Протягом 1941—1942 рр. окупаційна влада вдавалася до значних поступок щодо культури. Незважаючи на складне життя подолан, у місті було відновлено роботу Кам'янець-Подільського міського театру ім. Т. Шевченка, у вересні 1941 р. у ньому проведено вечір української пісні та поезії [28]. Поступово театр стає культурним центром міста, де жителі могли відволіктися від важкого буденного життя. Із дозволу влади на сцені театру ставилися опера «Наталка Полтавка» І. Котляревського [19], народна драма «Ой, не ходи, Грицю, та на вечорниці» [57]. У театрі головні ролі грали аматори, які були здебільшого робітниками й у вільний час займалися улюбленою справою. Поновлено роботу кінотеатру [52]. Запрацював і Проскурівський театр, куди запрошувалися актори-українці [43]. У театрі ставили водевіль «На перші гулі» С. Васильченка [4]. У Старокостянтиніві організували український театр ім. М. Заньковецької, у ньому було поставлено декілька п'єс: «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Суєта» І. Карпенка-Карого [75]. Тут же почав працювати кінотеатр, в якому демонструвалися фільми європейського виробництва [25]. Драматичний гурток аматорів у міському клубі Летичева ставив п'єси «В кігтях ГПУ», де грали Біленький, Зубенко, О. Матвіїва, І. Очківський [71]. З 1 серпня 1941 р. відновив

роботу кінотеатр «Палац» у Вінниці, де неодноразово ставилися до перегляду німецькі фільми: «Я обвинувачую», «Інтермеццо», «Повернення» [26].

Створювалися різноманітні драматичні гуртки. Наприклад, такий гурток було засновано на хуторі Корчунок з ініціативи вихователя Бойка. Молоді драматурги готували вистави, зокрема за драмою «Назар Стодоля» Т. Шевченка [13]. У Будинку культури Маківської цукроварні почали працювати драматичний хорівий гурток, струнно-духовий оркестр [49].

Зазнала змін і бібліотечна система. У Кам'янці-Подільському розпочала роботу бібліотека, розташована в приміщенні колишньої дитячої поліклініки [56]. Відновили свою діяльність і шкільні бібліотеки області, зокрема у Меджибожі; бібліотекарів зобов'язали вилучити усю політичну радянську літературу, впорядкувати каталог, доповнити книжкові фонди творами Б. Грінченка, С. Васильченка, О. Кобилянської, Ю. Федьковича [81]. У Вінниці працювало чотири бібліотеки з двома філіями, які обслуговували приблизно 2500 читачів [2].

Декомунізовано і зміст музейних експозицій. У Проскурові відкрили міський музей (знищений і розграбований, за словами редакції, більшовицькою владою), в якому діяли відділи: природничий, археологічно-палеонтологічний, українського мистецтва [33].

Поступово почали відкриватися медичні заклади. Від лютого 1942 р. функціонував акушерсько-гінекологічний відділ при міській лікарні Проскурова. Єдиним недоліком залишалося те, що в лікарні не було перев'язного матеріалу, тому хворим рекомендовано приходити зі своїми бинтами та марлею [32]. 23 липня 1941 р. почав працювати Вінницький медично-санітарний відділ. Протягом серпня було відновлено майже всі медичні та санітарні установи міста, зокрема 5 лікарень, 2 поліклініки, 9 медичних пунктів [30]. Згодом почала функціонувати туберкульозна лікарня, де прийом хворих, лікування та харчування було безкоштовним [7].

В освітній галузі окупаційна влада проводила просту політику: навчити українських дітей елементарним знанням, про що свідчать такі рядки: «Весь советський мотлох, тарабарщину і пусте всезнайство відкинуто. Натомість сконцентрувати педагогічну роботу на вивченні арифметики, письма, рідної мови» [16]. У Рейхскомісаріаті

було проведено реформу системи освіти. Згідно з новою програмою мали діяти чотирирічні, семирічні школи і чоловічі та жіночі гімназії. Професійну освіту надавали ремісничі та середні фахові школи з трирічним терміном навчання. Вищу освіту забезпечували інститути [39, с. 14].

За планом відновлення роботи початкових та середніх шкіл Кам'янець-Подільська чоловіча гімназія почала проводити набір учнів до підготовчого та 1—7 класів (навчання в 1—7 класах було платним, а в підготовчому — безкоштовним) [22]. Додатковий набір учнів оголошувала також міська школа № 2 [21]. Діяли музичні школи, де викладали теорію музики, сольфеджіо, хорові співи [62]. Розпочали роботу Славутський педагогічний технікум, Говірський сільськогосподарський технікум, Голозубинецький ветеринарний технікум, Ново-Ушицький технікум механізації сільського господарства [48]. Почала працювати Ново-Ушицька технічно-механічна середня школа, яка набирала учнів на перший та другий курси 1941/1942 н. р. [42]. У Вінницькій області відкрито Якушинецький сільськогосподарський технікум, що готував агрономів-садоводів та агрономів-зоотехніків. Розпочав роботу Гайсинський медичний технікум фельдшерської та акушерської справи [41]. Відновив свою роботу Кам'янець-Подільський педагогічний інститут з лінгвістичним, історико-географічним та фізико-математичним факультетами [48]. У Вінниці — медичний інститут, проте тільки для п'ятого випускного курсу [8]. 1 жовтня 1941 р. почав функціонувати Вінницький педагогічний інститут з історичним, мовно-літературним, фізико-математичним факультетами [46].

Важко вказати, скільки дітей навчалось у школах на Поділлі, наприклад, у «Вінницьких вістях» станом на літо 1942 р. подається така статистика: у 78 школах працювало близько 180 вчителів, загалом навчалось майже 7000 школярів, з них закінчили школу 836 учнів. Окрім того, в літній період працювало близько 40 дитячих садків і ясел [69].

З метою пропаганди української історії деякі часописи почали вміщувати історичні рубрики, в яких друкувалися, зокрема, уривки з праць відомих львівських істориків: «Історія України» І. Крип'якевича [27], «Велика історія України» М. Голубця [10]. Наприклад, редакція газети «Подільнин» публікувала короткі історичні довідки

про державотворчі традиції України від Київської Русі до Нових часів за І. Крип'якевичем: «Велике значення пропонує праця має для школи. Її можна використати як підручник для 3—4 класів початкової школи і як програму для учнів 8—10 класів середньої школи» [5].

У досліджуваних часописах з'явилися рубрики, присвячені вивченню рідної мови, культури, традицій тощо. З цією метою на шпальтах газет друкувалися вірші Т. Шевченка «Великий льох» [78], «Заспів» [79], «Швачка» [80], Лесі Українки «Contra spem spero» [72]. Публікувалися короткі біографічні відомості видатних письменників України — Т. Шевченка [15], І. Нечуя-Левицького [20], П. Гулака-Артемовського [45].

Антирадянська пропаганда була невід'ємним елементом кожного часопису — піддавалася критиці вся радянська дійсність у вигляді карикатур, насмішок тощо. З цією метою було вміщено уривки з книг «Ave dictator!» [11], «Холодний Яр» [12] письменника Ю. Горліс-Горського, де зображалася каральна система радянського режиму. Траплялися такі антирадянські заголовки, як: «Більшовицька зірка гасне» [3], «Безприкладні звірства енкаведистів» [1], «Москва проти Європи» [34], «Кінець диктатора» [24]. Матеріали, в яких висвітлювалася антирадянська тематика, спрямовувалися на знищення комуністичного світогляду українців та формування лояльного ставлення до німецької влади.

На окупованих територіях трансформовано церковно-релігійну сферу, дозволено відкриття закритих у радянські часи храмів. Відновлено діяльність православної духовної консисторії у Вінниці, яка призначала священнослужителів, реєструвала парафії тощо [14]. Відбудовано церкви, наприклад, у селах Врублівці, Тимків сільські громади виділили певну суму грошей на матеріали. Храми реконструювали і заново освятили [6; 9].

Подільська україномовна преса окупаційного періоду слугувала інструментом впливу влади, яка використовувала населення для сільськогосподарських робіт, на промислових підприємствах, активно агітувала ставати оstarбайтерами, розвінчувала політику радянської влади. Водночас ця періодика є важливим джерелом вивчення повсякденного життя й побуту населення регіону, оскільки дає можливість глибше зрозуміти соціальні процеси, які відбувалися

у суспільстві. Як свідчить аналіз досліджуваної преси, вона зазнавала суворого контролю та політичної цензури (відсутність інформації про українське підпілля в Галичині та Поділлі), а з кінця 1942 р. її зміст кардинально змінився у бік політизації, пропаганди, ігнорування проявів українського національно-культурного життя [50; 51; 73; 74].

1. Безприкладні звірства енкаведистів // Подолянин. — Кам'янець-Подільський, 1941. — 20 листоп.
2. Бібліотеки // Вінницькі вісті. — Вінниця, 1942. — 22 лип.
3. Більшовицька зірда гасне // Подолянин. — 1941. — 13 листоп.
4. В театрі // Український голос. — Проскурів, 1941. — 19 жовт.
5. Вивчаймо історію України // Подолянин. — 1941. — 2 листоп.
6. Відбудували церкву // Подолянин. — 1941. — 19 груд.
7. Відкрито Вінницьку туберкульозну лікарню // Вінницькі вісті. — 1942. — 29 жовт.
8. Відновлення роботи Вінницького державного медичного інституту // Вінницькі вісті. — 1942. — 8 лют.
9. Відремонтовано церкву // Подолянин. — 1941. — 12 груд.
10. *Голубець М.* Велика історія України / М. Голубець // Подолянин. — 1942. — 9 квіт.
11. *Горліс-Горський Ю.* Ave dictator! / Юрій Горліс-Горський // Подолянин. — 1941. — 23 жовт.
12. *Горліс-Горський Ю.* Вирок [уринок з роману «Холодний Яр»] / Юрій Горліс-Горський // Подолянин. — 1942. — 25 лют.
13. Драматичний гурток на хуторі // Український голос. — 1941. — 19 жовт.
14. Духовна консисторія // Вінницькі вісті. — 1942. — 22 лип.
15. Життя Тараса Григоровича Шевченка // Український голос. — 1942. — 19 лют.
16. З питань шкільного виховання і навчання // Український голос. — 1942. — 23 трав.
17. Заклик // Український голос. — 1942. — 18 січ.
18. Заклик до українського населення // Український голос. — 1941. — 16 листоп.
19. Зауваження глядача // Подолянин. — 1941. — 18 верес.
20. І. Нечуй-Левицький, як визнаний український письменник // Український голос. — 1941. — 23 листоп.
21. Кам'янець-Подільська середня школа № 2 оголошує додатковий набір учнів // Подолянин. — 1941. — 25 верес.
22. Кам'янець-Подільська чоловіча гімназія проводить прийом учнів до підготовчого та I—VII класів // Подолянин. — 1941. — 14 верес.

23. Кам'янецький механічний завод «Мотор» // Подолянин. — 1941. — 21 верес.
24. Кінець диктатора // Український голос. — 1941. — 19 груд.
25. Кіно у Староконстантинові // Український голос. — 1941. — 23 листоп.
26. Кінотеатр «Палас» // Вінницькі вісті. — 1942. — 22 лип.
27. *Крип'якевич І.* Історія України / Іван Крип'якевич // Подолянин. — 1941. — 2 листоп.
28. Культурне життя. Афіша // Подолянин. — 1941. — 7 верес.
29. *Курилишин К.* Українське життя в умовах німецької окупації (1939—1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси : монографія / К. Курилишин. — Л., 2010. — 328 с.
30. Медично-санітарний відділ // Вінницькі вісті. — 1942. — 22 лип.
31. *Михайлюк М. В.* Агітаційно-пропагандистська діяльність органів німецької окупаційної влади серед населення України (1941—1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Михайлюк Марина Володимирівна. — К., 2006. — 20 с.
32. Міськвідділ сповіщає // Український голос. — 1942. — 5 лют.
33. Міський музей // Український голос. — 1941. — 30 верес.
34. Москва проти Європи // Український голос. — 1941. — 25 груд.
35. На машинобудівному заводі // Український голос. — 1941. — 2 листоп.
36. Наказ Генерального Комісаріату Волинь—Поділля від 15 липня 1942 р. «Про м'ясозаготівлю» // Урядові Дунаєвецькі вісті. — Дунаївці, 1942. — 19 лип.
37. Наказ Дунаєвецького гебітскомісара про обов'язкову участь населення в будівництві та ремонті доріг // Урядові Дунаєвецькі вісті. — 1943. — 4 лют.
38. Налагодити торгівлю // Подолянин. — 1941. — 21 верес.
39. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині 1941—1944 : док. і матеріали / упоряд.: Вавринчук М. П., Завальнюк О. М. та ін. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. — 574 с.
40. Нотаріальне бюро // Вінницькі вісті. — 1942. — 22 лип.
41. Оголошення // Вінницькі вісті. — 1942. — 27 серп.
42. Оголошення // Дунаєвецькі вісті. — 1941. — 16 листоп.
43. Оголошення // Український голос. — 1941. — 5 жовт.
44. Оголошення Проскурівського коменданта про заборону ходити по місту після 9 години вечора // Український голос. — 1941. — 28 груд.
45. П. Гулак-Артемівський // Український голос. — 1942. — 11 січ.
46. Педагогічний інститут // Вінницькі вісті. — 1942. — 22 лип.
47. Перспективи трикотажної фабрики // Український голос. — 1941. — 26 жовт.

48. По області // Подолянин. — 1941. — 28 верес.
49. По окрузі // Урядові Дунаєвські вісті. — 1942. — 4 черв.
50. Подолянин. — 1943. — 14 січ.
51. Подолянин. — 1944. — 17 лют.
52. Поновлюється робота кінотеатру // Подолянин. — 1941. — 16 жовт.
53. Порядок оподаткування податками по м. Кам'янець-Подільський на 1941 рік // Подолянин. — 1941. — 7 верес.
54. Постанова № 19 // Вінницькі вісті. — 1942. — 30 лип.
55. Почала роботу ощадна каса // Подолянин. — 1941. — 9 листоп.
56. Починає роботу бібліотека // Подолянин. — 1941. — 14 груд.
57. Працює міський театр // Подолянин. — 1941. — 25 верес.
58. Про роботу базару тільки в недільні дні // Вінницькі вісті. — 1942. — 6 серп.
59. Про стан млинів на території Кам'янець-Подільської області // Подолянин. — 1941. — 9 жовт.
60. Про хід виконання заготівлі зернових по районах області // Подолянин. — 1941. — 9 жовт.
61. Про ярмаркові дні // Український голос. — 1941. — 30 верес.
62. Проскурівська музична школа // Український голос. — 1942. — 26 квіт.
63. Робота паспортного бюро // Український голос. — 1941. — 26 жовт.
64. Робота технічної майстерні // Вінницькі вісті. — 1942. — 8 жовт.
65. Розпорядження відносно регуляції важливих дрібних торговельних цін на продукти першої потреби, цін в їдальнях та розмір платні за виконувани послуги // Український голос. — 1941. — 5 жовт.
66. Розпорядження Дунаєвського Окружного Комісара від 5 червня 1942 р. // Урядові Дунаєвські вісті. — 1942. — 7 черв.
67. Розпорядження про регулювання умов праці і платні // Український голос. — 1941. — 5 жовт.
68. Розпочала роботу біржа праці // Подолянин. — 1941. — 9 жовт.
69. Стан народньої освіти у Вінницькому гебіті // Вінницькі вісті. — 1942. — 13 верес.
70. *Титаренко Д. М.* Культурні процеси в Україні у роки нацистської окупації (зона військової адміністрації) : [монографія] / Д. М. Титаренко. — Л., 2014. — 441 с.
71. У м. Летичеві // Український голос. — 1941. — 26 груд.
72. *Українка Леся.* Contra spem spero / Леся Українка // Подолянин. — 1941. — 17 груд.
73. Український голос. — 1944. — 30 січ.
74. Український голос. — 1944. — 10 лют.
75. Український національний театр у Староконстантинові // Український голос. — 1941. — 19 листоп.

76. Успіхи деревообробного комбінату // Український голос. — 1941. — 2 листоп.
77. Участь вчителів та учнів Дунаєвецького району у жнивах // Урядові Дунаєвецькі вісті. — 1943. — 19 серп.
78. Шевченко Т. Великий льох / Т. Шевченко // Подолянин. — 1942. — 19 лют.
79. Шевченко Т. Заспів / Т. Шевченко // Український голос. — 1942. — 1 берез.
80. Шевченко Т. Швачка / Т. Шевченко // Подолянин. — 1942. — 25 лют.
81. Шкільна бібліотека // Український голос. — 1941. — 12 листоп.
82. Штраф за підвищення цін // Український голос. — 1941. — 29 жовт.
83. Яременко В. М. Періодика рейхскомісаріату «Україна» як засіб впливу на свідомість населення окупованих територій / В. М. Яременко // Національна та історична пам'ять : зб. наук. пр. — К. : НВЦ «Пріоритети», 2012. — Вип. 2. — С. 276—294.
84. Яременко В. М. Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941—1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец.07.00.02 «Всесвітня історія» / Яременко Вікторія Миколаївна. — К., 2008. — 19 с.
85. Ярмарок лише по неділях // Український голос. — 1942. — 9 квіт.

Ілона Олексів

КНИЖКОВА СПАДЩИНА СЕРБІВ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ГАЛИЧИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

На підставі книгознавчих публікацій сербської тематики у галицьких періодичних виданнях ХІХ — початку ХХ ст. розглянуто і проаналізовано культурно-історичний портрет сербського народу, доповнений оглядом книговидання і літератури.

Ключові слова: *сербські видання, сербські альманахи та календарі, галицька преса, слов'янські народи, Австрійська монархія.*

На основаних книговедческих публікацій сербської тематики в періодических изданиях Галиции ХІХ — начала ХХ вв. рассмотрен и проанализирован культурно-исторический портрет сербского народа, дополненный обзором книгоиздания и литературы.

Ключевые слова: *сербские издания, сербские альманахи и календари, периодические издания Галиции, славянские народы, Австрийская монархия.*